

СТЕЖКА ПОЛІСЬКОГО ВОВКА: ЗОЛОТИЙ ПЕРЕТИН

Павлюк І. *Перевізник мрій* : книга лірики / Ігор Павлюк. – Харків : Майдан, 2019. – 352с.

Чиї мрії про кохання і смерть перевозить поет, беручи напрям то Ноя, то Харона? Чому почуватися самотнім вовком, чиї стежини, як і «проклятих поетів», нагадують «падіння-прірви і падіння-злети»? Де золотий перетин між засвітом і світом? Риторичний нарратив речника епохи, який усвідомив, що всі земляни: «політики і медіа, / Сільські дядьки, поети, торгаші» – пасажери одного «Титаніка», які забули, що обрані жити на берегах райської ріки й що «Шлях Чумацький – старший брат Дніпра». Чому ж досі моляться на ліплених на крові богів і чують на собі погляд Місяця, схожий на посмішку Сталіна? Як порвати з гнилою епохою, що живиться нашою кров'ю і печерними страхами? Ігор Павлюк свідомий того, як викликати збридження до себе вчорашніх: він шокує читача статусом мимовільної причетності кожного до видива сліду на Землі як нашарування екскрементів. Він провокує вибух художньої енергії зіштовхуванням високого і ницого, прекрасного і потворного. Як тут не згадати класичний вислів Анни Ахматової, з якого сміття часом народжуються вірші, і філософський закон про єдність і боротьбу протилежностей, коли стають на герць божественне й інфернальне: «Майданних шин палаючий димок / Нагадує то ангела, то звіра». Піднесення народного духу стає згріклим історичним спомином, у ніжні «домашні» спостереження тремкої людської гармонії у світі: «Весна – це коли все іще святе. / І дід журавлів пасе» – влітається кармічний мотив, каяття у власній причетності до колективної провини – втрати людиною свого призначення – бути щасливою на своїй землі.

В абсурдно розбалансованому кризово-воєнному світі поетова сповідь «між хрестом і плахою» метафорично густа вербалізацією станів роздвоєння – тіла, вкоріненого в Інтернет, і душі, що прагне висот, сподівається на вирішальну зустріч Бога-поета з «олюдненим» бісом. Завдання порятунку розглядається як триєдність: «Тіло й світ рятуючи від розпаду / І країну зболену мою».

Іманентний мотив збірки, інтонаційні особливості, координатну систему образів презентовано в творі, що її відкриває, він визначає і щільність поезописьма, й органічну сув'язь мотивів. Тож методом повільного прочитання спробуємо декодувати закладені смисли. Опертя художнього світу – вертикаль «земля–небо», вісь духовного єднання з померлими. Циклічні повернення ліричного героя до екзистенційного стану втрати найрідніших передано як сутінки світу, зумовлені руйнацією його гармонії: «Вже й небо стемніло – як перша земля на труні. / Струна обірвалася – лінія фронту душевна» – і викликає алюзію «Сутінків богів». Горизонталь у системі координат окреслена лінійним рухом за визначеним маршрутом: «і чакхає поїзд». Приземлена заданість буття викликає гіркоту не стільки усвідомленою повільністю пересування, якоюсь приреченістю пасажира-заручника, скільки образом дешевої повії, що сміється. І той сміх, вочевидь, змушує ліричного героя виринути зі спогадів, розгледітися навколо, відволіктися від внутрішнього болю, аби наразитися на біль від суспільних метаморфоз: «Базарна печаль України в мені і кругом». Настрій повії дисонує з кордоцентричною печаллю ліричного героя, з висловленими ним народними настроями в епоху базарювання, дикого капіталізму й нівелювання цінностей.

Геометрія зв'язків наповнюється кров'ю і нервом, проростає кольором і рухом, де простір болить, як трепетна струна між материним лоном і Лоном космічним, а життя усвідомлюється як прелюдія смерті. Чи не тому відчуття непоправної втрати супроводжується станом невагомості. Невагомості як покинутості чи втрати осердя... Ще герой прагне сховати біль за усмішкою («Смішна невагомість. Так легко – що аж нецікаво...»), та болісну броню сміху пробиває відчайнотна самотня сльоза, запита ранковою кавою, що символізує повернення з нічного Всесвіту мрій і страждань до повсякденної марноти зустрічей-прощань.

Нескінченні роздуми над сутністю буття неначе приводяться в рух навіяним образом веретена долі довкола проминального людського життя – свічі: «І тана намотана ніч на могильну свічу». А образ могильної свічі, у свою чергу, стає поштовхом до нового витка сповідальності й сутнісного оцінювання реалій («А даль шоколадна виблискує кров'ю солоно») та риторичного запитання: «Невже / Збулися всі сни кольорові?...». Між двома полюсами, матеріально-тілесним і духовно-небесним, божественним і диявольським у людині, на помежів'ї між життям і смертю, розгортається трагічна візія ірраціональності любові в жертвовному вимірі. Твір завершується запитанням про втрачений шанс очікуваного звільнення від нового летаргійного витка веретена і смиренної покори людини-свічі перед фатальними розривами.

Книга «Перевізник мрій» містить лірику І. Павлюка 2011-17 рр., тому віддзеркалює зміни світовідчуття, зумовлені як суспільною ситуацією (зневіра у відстоюванні українським політикумом національних інтересів, війна, девальвація цінностей), так і особистісною (смерть

батька, втрата друзів), що не могло не вплинути на кореляцію естетичного канону, бо, як відомо, поет – сам собі канон і норма: «А я життя стискаю до метафори, / Як Всесвіт хтось в уранове ядро, / Чи як вино тисячолітні амфори...», «Вже поеми мої на слова розбирають, / Як храми на цеглу». Оскільки майже одночасно побачили світ ще дві збірки поета – «Salt» англійською мовою (Нью-Йорк), переклади на російську «Трещина» – й готова до друку лірична збірка «Чорний льон», можна стверджувати, що попри апокаліптичні візії-рани словом-болем, словом-ниткою родової пам'яті з вірою в живе насіння народу торується духовна вертикаль відродження. «Що проживе народ наш – опиши. / Проговори біль світу, як умієш» – сенс творчості, і поет описує майданний дим Вітчизни – «болючий шлях до Господа й до себе». І що б він не говорив, які б художні візії часу не оприявнював медитаційними зануреннями, щоразу говорить про себе, про своє сирітство, про приреченість душі переживати найважливіші моменти буття самотою. І зарадити цьому не можуть ні соціальний статус, ні фахова реалізованість, ані сімейний тил, ані творчі здобутки.

Якщо вірші початку нового десятиліття рясніють спогадами ліричного героя про тихі втечі від реалій у світ уяви, де свідком поетичних виливів бував «стакан водки» і, як наслідок (через окуляр жіночої логіки), зрада т. зв. «друзів», а отже, образа на весь світ, відчуження, що супроводжуються русизмами, натяками на прихильність осіб, що позиціонують себе поза законом, іноді складається враження моделювання спроб викликати жалість, подибуються маніпуляції ненормативною лексикою, що сприймається як втеча від тягаря відповідальності таланту (щось на кшталт есенінського циклу «Москва кабацкая»), що межує з нервовим зривом, то надалі вибудовується вектор проходження ініціації: дитя-сирота – блазень – правдошукач – монах – сліпий поводитир у досконалу гармонію Всесвіту душі.

Простежується перетікання самоспоглядання у плекання своєї іншості, романтичний конфлікт-виклик світові поєднується із зізнанням у невимовній язичницькій любові. Самотність прагне бути почутою. Людина шукає Бога в собі. Поет реалізується в лаконічній афористичності, ніби підбиваючи підсумок пройденого: «Тривожать душу ті, кого люблю. / Гартує душу стернена дорога». Власне про «ходіння по муках» своєї епохи поет сповідався в романі-медитації у віршах «Паломник» (2017).

Істину сенсу життя знайдено: «Різно померти усі уміють, / А от повільно... / Це значить – жити / На цій планеті». Філософська концепція, оприявлена в збірці, тяжіє до перелицювання світу, до класифікаційної стрункості, укладеної в номінативні ряди між двома полюсами – «чорна слава і біле прокляття», «Поміж хрестом і плахою / Грішники і святі». Тож риси сучасного світу – «машини, церкви, осот...», людство – «воїни, артисти, торгаші», або «мавки і мавпи». Торкнувшись перехрестя давньоукраїнської історії: «вікінг, грек, монгол», І. Павлюк акцентує увагу на образі внутрішнього ворога: «Коли ми – / Мов кораблі в пляшках. / Коли долі писані курсивом, / А доноси – / Кров'ю по кістках...» – і трагічних наслідках асиміляції: «Плавають у небі два лелеки / Над гніздом / Як над труною хрест».

Номінативні низки: «Журавлі і метелики... / Конячина гніда. / Апокаліпсис в «теліку». / Дим. / Велика Вода» – як семантичні згустки образів нереалізованих мрій (журавель у небі), короткого щастя (янголи як метелики) і виснажливої роботи, маркер якої – конячина. Явища уподібнюються за домінантною ознакою святості: «І церквця, як матінка, / І калина, й хрести...», а образ слави навіюється глорією (хвалебним співом) та виворотнім боком хвали, де «троянди із жабами, / Зрада і НЛО». Гранично просто і символічно ємко вся хроніка буття з мріями, працею, розчаруваннями, сенсом і вірою вмістилася в короткі рядки, зумисне майже позбавлені тропів, але це простота поетично осмисленої траєкторії людського життя, яка межує, якщо хочете, з простотою періодичної таблиці хімічних елементів Д. Менделєєва.

Не може не впасти в око частотність вживання Павлюком порівнянь. О. Потєбня слушно стверджував визначальну роль порівнянь в осягненні світу дитиною. Це її спосіб пізнання сутності речей та явищ і – справжнього поета, котрий у будь-якому віці лишається дитиною. Безумовно, це одна із візитівок стилю – свіжість бачення світу крізь лінзу порівнянь. У збірці «Перевізник мрій» вони утворюють цілі грона, набувають властивостей мікро- і телескопічних, надають то філософського, то приземленого звучання, зближують несумісне, вибухають парадоксами, створюють ореол таємничості знань і розбивають щент пістетне ставлення до об'єкта зображення-вираження: «Люблю вмирати, як вмирає час. Але, як простір, не люблю вмирати», «душа скоріша, аніж кулі», «Сни приходять мені, / Як у Рим синьоокі вандалі», «Гнізда душ – мов склянки на шаблях», «Життя – наче рибна ловля / З утопленого човна», «А мій Пегас закушує вудила, / Бо Музу, як Феміду, жде сліпу», «Так сумно, як на похороні Бога», «Смерті великі очі – / Як у бджоли чи мухи», «Всесвіт мовчить, як винна бочка. / Чи хробачки підкорі», «Вдягаю ялинку, як доньку колись

в дитсадок, / Чи бабцю мою одягали у вічність сусідки». Порівняльну функцію іноді виконують синонімічні порівнянням словосполучення: «Нареченої поглядом дивиться вічність на мене».

Отже, відома сентенція, що в літературі головне не те, про що пишеться, а як це зроблено, в ліричній книзі І. Павлюка, де обсервуються стани душі нашого сучасника, набуває поліфонічності відповіді, як ведеться в розбалансованому світі людині з наднизьким больовим порогом. Власне нюансування психологічних станів душі делеговано прислівникам способу дії: «Дико і безбожно стало в світі <...>/ де усе продажне, навіть вітер», тому журавлі летять «цвинтарно», «штильно фестивалить автомат». Палітра станів широка: від «пуповинно», «страшно й самотньо», «порожньо, як на старому цвинтарі», «біло і болюче», «сонно, динозаврово», «лабіринтово», через «лаврово-терново», «зоряно, розорено, незорано», «очищально і горньо» аж до «льодяно, людяно, юдино» і «гідко, пекельно і голо». Автор тонко зіштовхує слова, близькі за звучанням: монах – монарх, шампанське – шаманське, мавки – мавпи, сподіваюсь – сповідаюсь, оперує повторами, притаманними народнопісенній традиції: «Довго-довго здавались дороги нам синіми венами, / Тихо-тихо нам падали зорі – йодована сіль. / Тяжко-тяжко дивилися в себе...». Іноді вірш нагадує відкриття-обживання Слова, смакування його звукопису і тонкого бриніння семантики, вібрацій смислу, осягнених першовідкривачем: «Сніжинка в сні жінки», «Биття буття», «Травми. Трамваї. Трави».

Поет прагне народної простоти і ємкості вислову, нутром відчуває, що народ швидше повірить не крові, а сльозі, тому потверджує «кругообіг сльози», але не сльозливості, долі кровної, хоч і п'яної, і смерті – рідної. Прагнення внутрішньої первісної чистоти душі в крихких координатах земного буття реалізується в образі самотнього вовка: «Переймаю у вовка поліського позу мисливця, / Власну душу сховавши, / Мов кулю в стволі», «Зоря моя, немов сльозина вовча <...>/ Від мене звір у мене лиш втече» – і розпочинає новий виток внутрішніх борінь за право жити і готовність вмерти, за власну духовну місію – правдиву печаль пісні до намоленої ікони зорі «і свічі з бандерівського схрону». Нова збірка лауреата Народної Шевченківської премії, чиї твори перекладено кількома мовами світу, вражає еманациєю тихого світла і цим суголосна неприборканій «Останній книзі» (1998) поезій Бориса Нечерди: «Удаймо: так. І будьмо вкрай щасливі, / що хоч би як уміло / ганяли нас, а й збилися зі сліду».

Антоніна Царук (м. Кропивницький)